

BIBLIOGRAFIA

Rivista di filologia e di istruzione classica. Torino, XLVI (1918).

SABBADINI, Remigio : *Il codice vergiliano F.* (pp. 397-410). — La fonamentada hipòtesi que el professor italià documenta en aquest estudi, ennobleix insospitadament la història de la nostra cultura. Tres són, com és sabut, els manuscrits miniaturats que se'ns han conservat de l'època clàssica : els dos *Virgilis* del Vaticà i la *Iliada* de l'Ambrosiana. El més famós i més antic dels Virgilis esmentats, anomenat Vaticà per antonomàsia (l'altre és el *Codex Romanus*) portà el núm. 3225 dels manuscrits llatins d'aquella Biblioteca, qui l'ha reproduït en facsimil, havent estat estudiat per Nollac en les *Notices et extraits*, XXXV. Conté 75 fulles amb part de les *Geòrgiques* i l'*Eneida*, representant el fragment conservat una quinta part aproximadament del total del manuscrit. Escrit cap als segles iv-v és il·lustrat amb cinquanta miniatures, alguna d'elles de pàgina sencera, de desigual valor artístic. Nollac el suposa escrit a Squillace, per cura de Cassiodor, però Sabbadini afirma que la còpia hagué d'esser feta a Catalunya a base d'un original africà. Els arguments que dóna, són dos : a) el ms. conté al f. 34 unes notes del segle x escrites en minúscula carolina, amb contaminacions de cursiva visigòtica, i aquest fet, segons l'autor, sols podia donar-se en aquella època a Catalunya; b) el text virgilià presenta grafies pròpies del llatí espanyol (*quum* per *cum*, *v* per *f*). La història externa del manuscrit no s'oposaria, en lo poc que la coneixem, a la hipòtesi. El seu més antic posseïdor conegut fou Giovanni Pontano, i fóra possible que un humanista català l'hagués dut a Nàpols. No ens atrevirem, amb tot i esser tan gloriosa per a nosaltres, a acceptar sense dubtes la teoria del Prof. Sabbadini. El seu argument filològic provaria tot lo més una derivació hispànica, i el paleogràfic que el manuscrit era a Catalunya al segle x. Hauria pogut reforçar l'argumentació de S., la menció que fa R. Beer (*Handschriftenschatze Spaniens*, 7) d'un manuscrit de Persi copiat a Barcelona l'any 402. — R.

Crónicas generales de España descritas por Ramón MENÉNDEZ PIDAL. Tercera edición con notables enmiendas y mejoras. — Madrid, Mil novecientos dieciocho. [Catálogos de la Real Biblioteca, t. V. Manuscritos.]

L'aspecte general d'aquesta edició del present Catàleg sembla immillorable : àdhuc es presenta amb un luxe bibliogràfic que no està gaire en ús a causa del seu cost extra-

ordinari, sobretot en els temps que correm. La tinta vermella d'un ms., que sol expressar-se en les descripcions en lletra cursiva, en aquest llibre va impresa també en tinta vermella i en rodó. Però com que per rica que sigui la descripció bibliogràfica d'un ms. mai ho és prou que no doni marge a convencions, el Sr. M. P. estableix que «las iniciales rojas representan letras de diversos colores».

Una altra millora, de caràcter exterior però important, apareix en la present edició. Les disset làmines que il·lustraven la primera edició, totes en fototípies excel·lents, s'han transformat ara en trenta, principalment litogràfiques, que donen tots els colors que porten els folis reproduïts, amb el fi d'acostar-se tant com sigui possible a la veritat i que la reproducció sigui fidel. No obstant, aviat s'observa que els transports a la pedra, encara que procedint de materials fotogràfics, han engroixit quasi sempre el traç de l'escriptura, i quan, a més de colors hi ha or en l'original (caplletra o miniatura), resulta la purpurina escampada i la làmina és grollera. En prova del que diem, compari's la làm. V de la primera edició, 1898 (que representa el f. 17 v.º del núm. 17, Crònica Pinatense) amb la làm. XIV de la present. En la fototípia apareix l'escriptura i la miniatura de la caplletra amb tota la pulcritud i delicadesa amb què és feta; en la litografia a tots colors i or, aquesta apareix mal feta, fluixa de línies i de colors, vessant l'or en la lletra del text. Decididament, el procediment triat pot haver estat dispendiós, però no és bo o ha estat mal executat per la casa impressora.

Pel que fa referència al sistema de descripció, no presenta gaire novetat sobre el de les precedents edicions, però és força més acurada i completa, estant sempre al corrent de les últimes publicacions que, explicant alguna de les cròniques, puguin haver sortit. Generalment, debuta per una notícia bibliogràfico-històrica, venint tot seguit la descripció pura del text molt precisa i clara, seguint els extractes de la crònica donada, rematada amb notes explicatives quan són del cas.

A nosaltres ens interessen principalment els mss. 17, 18, 31 i 43; però també ha de fixar-se, l'estudiós català, en les cròniques que porten els núms. 14 i 16. La primera, que el Sr. M. P. anomena *Crònica general de 1344*, per la sotascripció especial d'aquest text, en conté un d'important del regne d'Aragó des de Ramir fins a Jaume II, que abraça els ff. 177 d - 193 c, formant tretze capítols, dels quals no en sap trobar la font ni tampoc ho hem sabut nosaltres, per ara, malgrat la nostra diligència: també podria ésser que mai es trobés. Es llegeixen en aquesta crònica alguns fets molt curiosos respecte a reis d'Aragó, i sobretot un d'un xic despectiu pels catalans, que el Sr. M. P. no oblida de copiar, però que de totes maneres ens ajuda a formar-nos una idea d'un dels caires de la complexa figura de Pere el Gran. El núm. 15, que conté un altre text d'aquesta mateixa crònica castellana de 1344, no porta els capítols referents als reis d'Aragó. També podrà esmentar-se una crònica purament navarro-aragonesa, que porta en la R. B. el núm. 16.

Un dels mss. més notables i bellament executats que per nosaltres conserva la R. B. és el text català, del segle XIV.^è, de la crònica general coneguda per alguns sota el nom de Crònica de Sant Joan de la Penya; essent el títol veritable «Cròniques dels reys d'Aragó e dels comtes de Barcelona». El Sr. M. P. tracta d'aquesta crònica amb tota l'amplitud que la importància del text comporta. D'ençà de l'aparició de les dues primeres edicions del *Catálogo*, s'ha fixat molta cosa sobre aquest text històric per alguns estudiosos catalans. El Sr. M. P., posant-se del tot al corrent, exposa amb claredat

els punts tractats i en discuteix raonablement alguns, de tal manera, que constitueix (per ara i fins a tant que la publicació dels textos llatí i català no desvetlli nous problemes) l'estudi més acabat i indispensable d'aquesta crònica general deguda, com tantes d'altres, a la prodigiosa activitat literària del rei Pere III de les Cerimònies.

Un altre ms. d'aquesta crònica conté la R. B. El núm. 18 és una traducció catalana feta per Gaspar de Talamanca a Roma, envers l'any 1460, sobre un original llatí que va veure, escrit de lletra antiga, en la llibreria de Roderic de Borja, essent encara cardenal. En Talamanca detalla aquests i molts d'altres fets en un pròleg que el senyor M. P. publica i que ja era conegut des de 1898. L'estudi total sobre aquesta Crònica dita de Sant Joan de la Penya, ocupa en aquesta tercera edició del *Catálogo* les planes 93-105, donant-ne, en conjunt, tres reproduccions en làmines.

El ms. de la crònica d'En Pere Tomich, del segle xv.^a, és un dels bons que es conserven. El *Catálogo* tramet a una obra especial en la qual s'estableixen algunes rectificacions, tot reunint els fets indispensables i la bibliografia per a fixar-ne la datació i la fortuna de l'obra d'En Tomich; no calia, doncs, que el Sr. M. P. ho repetís. La reproducció del f. 8 recto, a tres colors, és una de les millors.

El darrer ms. català descrit és el 43, que no és sinó una còpia moderna (segle xviii.^a) de la coneguda «Chronica de Cavallers Cathalans» feta pel canonge de Barcelona Francesc Tarafa. Sobre aquest autor de decadència catalana i les seves obres històriques s'hauria pogut aplegar alguna notícia més.

La idea de l'excel·lent bibliògraf, essent la de catalogar les *Crónicas generales de España* (entès l'adjectiu general a la seva manera), desglossa en cinquanta set textos el ric cabal de la R. B.; però és clar que no són en tal nombre els mss. d'històries generals que posseeix la biblioteca; sovint van inclosos dos o més textos en un sol ms. Per això dona entre les taules el Sr. M. P. un *Índice alfabético de signatures y descripción de los tomos de «varios»*, que és indispensable per ajudar a formar-se concepte dels llibres. — J. M. T.

Archivo Ibero-Americano. Publicación bimestral de los Padres Franciscanos. Madrid.

LÓPEZ, Atanasio : *Datos para la biografía de Fr. Francisco Eximenis, Patriarca de Jerusalén* (vol. II, pp. 229-240). Aquest article ens interessa aquí especialment pels documents en ell transcrits referents a la llibreria de l'Eximenig. Tothom que conegui, valdament sigui per damunt, alguna de les seves obres, sap que una de les característiques més visibles del seu mètode de treball és l'exhibició formidable de cites i autoritats, que es barregen i confonen sovint les unes amb les altres, i fan pujar considerablement el número d'autors citats en cada llibre. En això l'Eximenig no desdiu dels grans enciclopedistes medievals i fa pensar amb En Vicens de Beauvais, a qui per altra banda no deixa sovint de tenir en compte. Una qüestió es presenta : aquestes cites, són totes de primera mà, revelant en llur autor una lectura enorme, o bé l'autor, com ja féu sant Isidor, incorporava, cites inclusiu, els llibres compilats? En altres paraules : quines són les veritables fonts de l'Eximenig? El problema fonamental que es presenta a tothom qui somia en fer una edició de l'Eximenig, és, doncs, el de reconstruir la seva biblioteca. Res en sabem sobre d'ella, però el P. López ha començat a donar-nos elements per a conèixer-la. A la mort del savi Menoret, part dels seus llibres foren venuts i altres adscrits pels seus executors testamentaris al Convent de Franciscans de València. D'ells se'n

conserva un inventari del 31 de juliol de 1413 a l'Arxiu Històric Nacional, que publica el P. López, amb altres diplomes, menys importants, referents també a llibres de l'Eximenig. El lot cedit al Convent és considerable numèricament, però de caràcter predominantment teològic i canònic. Alguns llibres, un de sermons entre ells, porten la indicació d'ésser autògrafs de l'Eximenig. D'història, sols n'hi ha un : *de gestis ultramarinis* que serà interessant identificar. Cap hi apareix en vulgar, però confiem que el rastre començat a seguir pel P. López ens donarà altres clàries sobre la sort de la resta de la biblioteca. — R.

Analecta Montserratensia. Vol. I. Any 1917. Monestir de Montserrat. MCMXVIII. Fol. XV + 391 pp.

D'aquest vol. I de la nova publicació montserratina, aparegut durant el quart centenari de la instauració de la impremta dalt de la muntanya, cal remarcar els següents articles més directament relacionats amb el caràcter del BUTLLETÍ:

ALBAREDA, Anselm M.^a : *Manuscripts de la Biblioteca de Montserrat* (pp. 3-99). Se'n cataloguen 72, alguns salvats de l'antiga Biblioteca i dels quals són els més importants els següents : 1. *Llibre vermell*. Miracles, cançons, butllari, tractats ascètics, etc., del s. xiv i xv, en llatí i català. Aquest ms., objecte més avall de dos estudis, és el més interessant per a la història del Monestir. Figurava en l'antiga Biblioteca, i s'ha tornat a refugiar a Montserrat fa una trentena d'anys. — 4. DURANDUS : *Rationale divinorum officiorum*, s. xiv, escrit de mà de Pere de Rexach, beneficiat de l'església de Sant Miquel de Barcelona, en 1342. — 8. *Antic testament*, s. xiv, en llatí. A Roma l'any 1391, Andreu Cicalli de Civitessa (?) el vengué a Ramon Laplana, prevere català «qui liber fuit ... Petri de Teranis, pro pretio decem ducatorum». — 52. Del s. xvi en llatí : RAMON LULL : *De arte theologia* (És el *L. principiorum theologiae*) i *De expositione* (?). — 54. *Regla de St. Benet*, llatina, s. xiv-xv. Al final (f. 111) hi ha uns versos catalans provençalitzats (més aviat que provençals, com diu l'autor del Catàleg) : «No'n pot donar cet conort. | Hay ab lo segle discort | Car es pura fulledats | D'on me fuy marvellats etc. — 66. *Llibre d'hores de Montserrat*, llatí s. xv-xvi, el més ric de tots els que es guarden a Montserrat, amb belles miniatures que fan recordar el famós *Llibre d'Hores d'Anna de Bretanya*, segons el P. Albareda, qui promet fer-ne una monografia; en el catàleg en dóna solament la descripció bibliogràfica. — 67. *Regla de S. Benet*, text català de 1519, fet a Barcelona pel prevere balear Joan Reig. — 68. P. ANTONI ALFAIG, monjo de Montserrat : *Sermonari*, s. xvi. — 72. *Antifonari i Responsorial*, s. xi, amb notació pneumàtica catalana, procedent de la Vall d'Aran. — Les descripcions són ben interessants i detallades i, en general, fetes amb molta cura. Creiem innecessari conservar els mateixos abreujaments dels textos antics, no tractant-se de fer transcripcions diplomàtiques. Han lliscat, segurament, algunes errades, tals, per exemple, en la p. 71 en fer la descripció del ms. 52.

SUÑOL, Gregori M.^a : *Els Cants dels Romeus (segle XIV)* (pp. 100-192), textos en llatí i català notats del *Llibre vermell* més amunt descrit, el qual «té la primacia entre tots els documents musicals de l'art català escrit». A part de l'interès musical i històric, el té literari. Com diu el P. Suñol, s'hi presenten les dues formes de la llengua, l'erudita, fortament provençalitzada, i la popular, «vulgar cathallan» com diu el manuscrit. Les transcripcions d'aquests antics textos ve a ésser diplomàtica. Acompanyen dotze belles fototípies.

Textos catalans del llibre vermell... pel R. P. Arxiver. (pp. 201-225). — Demés de les poesies, hi ha un tractat de confessió, una traducció fragmentària inèdita del *Mirall del peccador* de S. Agustí. També aquí, en la transcripció dels textos, hauriem seguit altre criteri, ço és : de seguir en forma moderna l'ús de la *u* i *v* i de la *i* i *j*, fer omisió de la puntuació arbitrària que porten, etc. Hauria guanyat als ulls del llegidor, sobretot el no avesat a la lectura dels nostres antics textos.

Alguns manuscrits de l'antiga biblioteca Montserratina (pp. 234-235), comunicats per Ramon d'Alós, còpia del ms. 13,464 de la Bibl. Nac. de Madrid. (*Vid.* BUTLLETÍ, IV, 30.)

De la Crònica del Santuari ens interessa sobretot consignar aquí la part que fa referència a Cultura (pp. 305-345). Adquisicions diverses de documents d'arxiu i mss., principals adquisicions de la Biblioteca, primers treballs d'instal·lació de la impremta, etcètera. També més avall es dona compte del funcionament, d'ençà de darrers d'any, d'un taller de relligadura.

El volum, que porta diversos gravats, demés de les fototípies esmentades, es clou encertadament amb un índex alfabètic de noms. Tot plegat deixa una forta impressió, constituint una monjoia en la història de l'esmentat Monestir que continua la tradició dels seus millors temps. Augurem a la Comunitat benedictina nous dies de glòria. — R. D'A.

Razón y Fe. — Madrid. 1917.

GARCÍA VILLADA, Z. : *Material inèdito del «Viage literario a las Iglesias de España» por Jaime Villanueva* (t. 47, p. 48-55). — En la Biblioteca de l'Acadèmia de la Història ha estudiat el P. Villada una sèrie de lligalls contenint materials recollits pel P. Villanueva, no tots publicats en el *Viage literario*. Algun d'ells són els que En Fuster assenyalava com obres inèdites del savi dominic. Ens interessen especialment els següents, dels quals donem la signatura consignada pel P. G. V. : 12-19-4-62 : Col·lecció de Consilis de Tarragona, Barcelona, Lleyda i Girona; 12-19-4-68 : Marsili, Crònica de Jaume I, amb pròleg i índex, a punt d'esser donada a la impremta; 12-19-4-65, *Collectio documentorum ad ecclesiasticam Hispaniae historiam pertinentium*, amb molta cosa inèdita i una erudita introducció; 12-19-4-63, col·lecció de transcripcions de cròniques i textos històrics i patristics de biblioteques catalanes; hi ha extrets del manuscrit d'En Carbonell de l'Arxiu Catedral de Girona, i uns crònicons ripollesos que el P. G. V. creu inèdits i s'han d'estudiar; 12-19-4-62, Constitucions sinodals de Catalunya; València. El P. G. V. vegé, demés, un recull de poesies provençals (segons Fuster), però segurament d'autor català, ja que entre elles n'hi havia una de Jordi de S. Jordi, però el va perdre de vista sense poder-ne anotar la signatura. Encara hauria pogut afegir, ja que no creiem que hagi restat desapercebut per al P. Villada, donat l'interès que per a ell té el contingut, el volum X dels papers Villanueva (est. 19 gr. 5, n.º 70) compronent després de la transcripció d'uns documents per a l'estudi de S. Pere Pasqual, un catàleg dels manuscrits de Vich. Amb raó es plany l'autor del règim restrictiu al qual són sotmesos els investigadors a l'Acadèmia de la Història. També n'hem feta molesta experiència. — R.

KRUITWAGEN, fr. B. : *Spaansch-portugeesche en engelsche Incunabelen* (en la revista *Het Boek*, VIII, La Haya, 1919; pp. 97-107, 305-314, 345-356).

En la part que es refereix als llibres espanyols, aquest article és una recensió de la *Bibliografia ibérica* de Haebler. Però l'autor hi exposa punts de vista ben personals, amb veritable agudesa crítica, i val la pena d'assenyalar-los en aquest BUTLLETÍ. Fra Kruitwagen és un gran coneixedor de la nostra tipografia incunable, però el seu nom ens era fins ara ignorat, a la qual cosa pot també haver contribuït la poca difusió que tenen entre nosaltres les publicacions en idioma holandès. Aquest article examina el llibre de Haebler en sos diferents aspectes, sense oblidar els que una major preparació exigeixen en el crític. Els elogis que en fa, són merescuts; és injust, però, considerar-lo com el primer en posar el fonament d'una bibliografia nacional ibèrica (p. 98). Sense regatejar-li cap mèrit, no s'han d'oblidar, i el mateix Haebler els hi fa degut acatament, els treballs del P. Méndez. — En resseguir la bibliografia dels incunables, tot seguit s'ocorre la idea d'agrupar-los per matèries, per veure d'obtenir-ne un índex aproximat dels corrents literaris de l'època. Ja en 1903, tot just publicada la primera part del Haebler, intentà Boele van Hensbroek ordenar-los per matèries. K. ha reprès aquest treball, amb un criteri més exacte i científic. Segons ell, el tant per 100 més alt el donen les obres místiques (11 per 100), igualat per les litúrgiques. L'inferior correspon a les edicions de pares de l'Església (0.2 per 100). No ens interessa la comparació que fa l'autor de la seva taula amb la de Boele; els resultats depenen del contingut que es doni a cada rúbrica. Però ja que les ha subdividides més menudament que l'altre, no hauria estat sobrer que les obres literàries (9 per 100) escrites en vulgar, n'haguessin tingut una d'especial. No sé, en canvi, si se'n treu res de comparar, com fa l'autor (p. 105), els tants per 100 dels incunables anglesos i ibèrics. Les condicions polítiques i culturals d'un i altre país, no permeten situar-los en peu d'igualtat. — Molt agudes i documentades són les observacions que fa K. a la manera usada per Haebler per a precisar els tipus usats per cada impressor (pp. 345-347) i sobre l'estil i particularitats dels mateixos. D'elles resulta confirmada la preponderància indiscutible del tipus gòtic damunt del romà (15 romans i 8 hebraics entre un total d'uns 250 abecedaris). — És decisiva la identificació del Jac. Villagusa que figura en una edició sevillana de 1498, i del qual Haebler sospità fos un llibreter. K. demostra fou el professor salmantí J. de Villascusa (p. 349). — Dos incunables interessants per a nosaltres assenyala l'autor en les biblioteques holandeses. El *De conceptione b. Marie V.* (Sevilla, 1491), atribuït a R. Lull, en la Reial de la Haya. El segon, la raríssima impressió de Sant Cugat del Vallès (1489), ja fou assenyalat per Haebler en el *Museum Mermanno Westreenianum*, però sense indicar que presenta algunes diferències amb la descripció que se'n donà en la *Bibliografia Ibérica*. Són interessants les rectificacions que fa també al Haebler, reivindicant per al benedictí Garcia de Cisneros la paternitat del *Directorio de las horas canónicas* (Montserrat, 1500), i sobretot la referent a la *Viola animae* atribuïda a Sabunde (Toledo, 1500). Son autor és en realitat el cartoixà belga Pere Doorlandt, el qual s'aprofità dels diàlegs de la *Theologia naturalis*. I a propòsit de la difusió a Espanya d'obres d'autors dels Països Baixos, cita K. alguns escriptors ibèrics les obres dels quals foren allí conegudes. Entre elles mereix especial record, ja que per a nosaltres té tota la valor d'un descobriment, el fet que s'hagués estampat a Brussel·les en 1518 una versió del *Libre dels Angels* del nostre

Eximeniç, amb el nom de *Boeck der Inghelen*. Nova demostració del molt que fou divulgat aquell llibre, del qual se'n coneixen dues edicions catalanes, tres de castellanes, quatre franceses i una flamenca, a part d'una traducció llatina no impresa. De cap llibre català, llevat dels de Ramon Lull, sabem que hagués assolit un èxit tan gran. — R.

HAEBLER, C., *Bibliografía ibérica del siglo xv*. Segunda parte. Liepzig, Hiersemann, 1917. — IX. 258 pp.

Aquest volum completa i rectifica en molts punts l'obra que el savi bibliògraf alemany publicà en 1904, i les notícies noves que s'hi contenen són tantes i tan interessants que al voltant d'elles giraran durant molt temps els estudis dels historiadors dels nostres incunables. Demés d'utilitzar els descobriments que se n'han fet en els últims anys, aprofita l'autor el ric material descriptiu aplegat durant la seva llarga estada a Espanya pel Prof. Ernst, de la Comissió del catàleg universal dels Incunables. Són molts els llibres que per primera volta s'hi descriuen, descoberts personalment alguns d'ells pel Dr. Haebler. Altres de descrits imperfectament en el primer volum de la *Bibliografía*, són represos altre cop i presentats de vegades sota ben diferent aspecte. Sols hem de referir-nos als llibres catalans; la collita és prou abundosa. No és pas el nostre propòsit cercar petites errades, gens difícils de trobar en un recull de tanta empena. Ens limitarem a posar de relleu els articles que ens han semblat més interessants en fullejar-lo, aprofitant quan vingui al pas el tresor cada dia creixent que d'incunables catalans posseeix la BIBLIOTECA DE CATALUNYA.

Des de la sorprenent troballa del P. Lambert del Perottus de Barcelona del 12 de desembre de 1475, la història de la impremta barcelonina, surt completament refeta, i amb ella el camí que fins ara s'havia considerat definitiu de l'estampa espanyola. La nostra ciutat ocupava abans el sisè lloc en l'ordre de les que primerament havien tingut tipografia, deixant a part les atribucions insegures de la Gramàtica d'En Mates i el Valasco de Taranto. Ara ocupa el tercer lloc en la llista de ciutats ibèriques que poden presentar un llibre imprès, i passa davant de Sevilla i Tortosa, i quasi s'igualava amb Saragossa. I val a dir que cap colofó de la tipografia peninsular té un relleu tan gran i deixa tan forta impressió de cosa viscuda com el de la humil edició barcelonina del Perottus de 1475. En poques ratlles s'hi resumeix la novel·lesca arribada de l'original, sortit de mans d'uns pirates a la platja de Barcelona. En Joan Peyró, secretari del rei, *vir etsi hispanus latinus* i educat a Itàlia, el llegeix i el mostra a altres erudits amics seus. Entre ell podia trobar-se l'arxiver reial Pere Miquel Carbonell, esperit un poc incongruent, però al qual l'obsessió llatinitzant i la seva amor als bons llibres bé poden redimir un poc del mal gust que demostrà al compilar ses *Croniques de Hespànya*, per altra banda ben saboroses. I aquells lletrats, *maxime admirati*, per amor a la pàtria i desitjant que *ex horrida culta fieret*, determinen de fer-lo estampar per dos impressors que llavors casualment sojornaven a Barcelona. La inflor de les frases amb les quals perpetuen llur propòsit, quelcom desproporcionades amb la migrada valor del llibre, ens revelen tot un noble estat d'esperit, i no podríem somiar millor pòrtic per a commemorar l'entrada de la impremta a Barcelona, que l'emoció amb què uns obscurs aprenents d'humanista barcelonins s'aprofitaven de la nova art per a facilitar el coneixement del llatí a llurs conciutadans. Fou aquest llibre en realitat el primer estampat a Barce-

lona? No ho haguessin fet constar així els emfàtics redactors de son colofó? Es mantindrà encara per molt temps el privilegi de prioritat de la impremta valenciana? Respecte de les de la resta d'Espanya, ha vingut a debilitar-lo el descobriment del senyor Serrano Sanz d'un contracte *ex parte artis impressorie*, datat no es diu a on, el 5 de gener de 1473, però trobat en un protocol de Saragossa (*Revista de Archivos*, XXXVI, 243). És llàstima que la comunicació deguda a la guerra no hagi permès conèixer-lo al Sr. Haebler, el qual segurament n'hagués tret molt profit en el seu llibre. Si el contracte fou fet a Saragossa, per on va anar-hi a parar aquesta impremta? Si vingué per mar, com no féu escala en cap de les viles marítimes, més importants econòmicament, de la Corona d'Aragó? La troballa d'aquest contracte, donarà lloc a moltes conjectures. Per de prompte, el Sr. Miquel i Planas (*Bibliofilia*, II, 70), es torna a decantar per la possibilitat de què no fos falsa la debatuda data de 1468 de la Gramàtica d'En Mates. Haebler s'aferma en l'opinió que la data és errada i ha de dir 1498 (en realitat diu 1488, però deu esser falta d'impremta). Creiem que té raó i ho confirmen al nostre entendre les edicions d'obres gramaticals fetes per En Matoses en 1499 i 1500 (vegeu BUTLLETÍ, III, 148).

Entre les edicions de la impremta catalana quatrecentista que el Sr. Haebler incorpora per primera vegada a la nostra bibliografia d'incunables, no volem deixar d'esmentar les següents, que ordenem cronològicament:

1477? (34^s). Aristotil, *Oeconomica*. A Tortosa, segons Ernst, però segons H. un poc posterior, a Barcelona, per Spindeler.

1478? (281°). Aristotil, *Ethica*. Barcelona, Spindeler?

1481? (623^s). Sentència del rei Ferran en la primera Cort de Barcelona. Barcelona, Posa?

1481? (116^s). Capítols atorgats pel rei Ferran en la Cort primera de Barcelona. Barcelona, Posa?

1489? (381^s). Lull, *Arbor scientiae*. Barcelona, Posa.

1495 (574^s). Vallmanya, *Revelació de St. Pau*. València. Altra traducció del castellà de Bernardí de Vallmanya.

1495 (409^s). Mates, *Gramatica*. Barcelona, Luschner i Preus. Altra desconeguda edició del tan discutit llibre.

1495 (485^s). Niger, *De modo epistolandi*. Barcelona, Rosembach i Luschner. El trobar junts treballant els dos famosos impressors, confirma les sospitades relacions de mestratge entre l'un i l'altre.

1496? (623^s). Sentència del rei Ferran en la primera Cort de Barcelona. Barcelona, Gumiel?

1496? (303^s). Tragèdia de Mossèn Gras. Barcelona, Gumiel? (Fragment sense colofó a la BIBLIOTECA DE CATALUNYA.)

1498 (553^s). Pontanus, *De divinis laudibus*. Barcelona, Luschner.

1498? (159^s). Comas, *Quaestio de sudore sanguinis christi*. Barcelona, Luschner?

1498? (115^s). Camps, *Quaestio de viribus demonstrationum*. Barcelona, Gumiel.

1500 (615^s). Sedulius, *Paschale*. Tarragona.

1500? (573^s). *Responsoria defunctorum*. Montserrat, Luschner.

Aquests descobriments i els notabilíssims que féu el Dr. Ernst sobre l'estampa lleidatana, donats ja a conèixer pel Sr. Jiménez Catalán en la seva *Bibliografia Iler-*

dense, deixen endevinar que sols coneixem encara una petita part dels nostres incunables. Recordem que molts d'ells s'han conservat quasi miraculosament només que en un sol exemplar. Quants n'hi haurà que no han tingut aquesta sort? De segur almenys que la major partida dels encàrrecs d'ocasió i molts llibres de curtes dimensions, sobretot les obres més populars escrites en la nostra llengua. Sense escorcollar gaire, podem afegir sis edicions catalanes incunables a les descrites per Haebler: *Questions sobre'ls novíssims*, 1486 (Massó, Eximenig; n. 151); *Sentencia donada pel rei En Jacme*, València, Palmart, 1487 (BUTLLETÍ, II, 153); Eximenig, *Psaltiri* (traducció d'En Guillem Fontana), Girona, Gumiel, 1495 (Massó Torrents, *Les obres de Fr. Eximenig*, Anuari de l'I. d'E. C., 1909-10; n. 186); *Missale Gerundense* (Barcelona, Rosembach, 1492?, vegeu el contracte d'impressió publicat pel Sr. Sanchis Sivera en aquest BUTLLETÍ, IV, 125); *Art de ben morir*, València, Spindeler, 1497 (Massó, op. cit., n. 144). *Partes Donati* (Barcelona, Gumiel, 1500; BUTLLETÍ, III, 147). En l'importantíssim estudi sobre l'estampa montserratina publicat pel P. Albareda, del que farem deguda menció en el pròxim volum, s'assenyalen raríssimes edicions de Montserrat conegudes abans sols documentalment i que una investigació especialitzada ha pogut descobrir.

El Dr. Haebler ha trobat igualment l'amagatall d'alguns incunables catalans que si bé havien estat citats anteriorment pels bibliògrafs, es creien perduts. Assenyallem les més importants d'aquestes veritables troballes:

Ferran Diez, *Obra de la sacratíssima Concepció*, València, Palmart, 1487 (a la Universitat de Barcelona on fou estudiat després d'haver-lo descobert el Dr. Ernst pels Srs. Miquel i Planas i Massó Torrents).

Menaguerra, *Lo cavaller*, València, Spindeler?, 1493; l'únic exemplar d'aquest llibret del qual Sancho Rayon n'havia fet una reproducció facsimil que sembla desconèixer Haebler, ha anat a parar (pagant-se'n 12,000 m.) a la Societat Hispànica de Nova York.

Boix, *Tractatus conceptuum et signorum*, València, 1493. (Colombina de Sevilla.)

Terentius, *Comoediae*, Barcelona, Rosembach, 1498. Venut per J. Rosenthal de Munic.

Encara hauria pogut afegir el *Josephus* del Spindeler (Barcelona, 1482), trobat pel P. J. M. March en una biblioteca de la nostra ciutat (*Estudis Universitaris Catalans*, IV, 446).

D'impresos en terres no catalanes hem de citar el descobriment d'una edició de tres tractadets d'escola lul·liana del monjo Janer de Santes Creus (Sevilla?) conservada a la Cantonal de Lucerna, i una *Logica abbreviata*, de Ramon Llull, estampada a Valladolid en 1497, l'únic exemplar conegut de la qual ha estat venut pel llibreter L. Rosenthal de Munic. Encara podem afegir una nova edició lul·liana incunable, desconeguda aquesta de Haebler, gràcies a la *Bibliografia lul·liana* dels Srs. Duran i Rogent, en curs de publicació: la *Janua artis* d'En Degui (Sevilla, 1491). — Foren inacabables els comentaris que suggereix aquest llibre, fins sense descendir a la caça de petits detalls o equivocacions que no ens interessaria posar de relleu encara que tinguéssim la paciència de cercar-los. Per acabar, anotarem tan sols els incunables que figuren en la nostra Biblioteca sense que s'indiqui en el llibre, on consten solament els que hi vegé el Dr. Ernst. Núms. 47^a, 48 i 27 els tenim. Núm. 166: *Constitucions de la segona cort de Barcelona* (P. Miquel, c. 1493); el f. a¹ és blanc en el nostre exemplar, i la

nova lectura que del f. d^a dona Haebler en el segon volum, concorda amb el nostre. Núms. 62, 115, 127, 196, 367, 371, 381, 385, 410, 454, 485^a, els tenim. Figura així mateix en les nostres col·leccions el Pamphilus, *De amore* (514^b), del qual sols se'n coneix altre exemplar a la Universitat de Saragossa. Núms. 535, 551, 573, 590, 602, 624, 677, 683, 685, 707, 708, els tenim igualment. — Clouen el llibre unes utilíssimes taules de la producció de cada oficina tipogràfica, ordenada cronològicament dins un ordre alfabètic de ciutats. En elles s'hi assenyalen tots els elements necessaris per a precisar els tipus d'impremta usats en cada llibre, referint-se al *Typen Repertorium* de l'autor. És coneguda la seva competència en aquest punt tan àrid d'estudiar, com necessari per seguir el curs fet pels materials d'impremta dels diferents tallers. No sé fins a quin punt la complicada elaboració d'aquestes taules estarà en relació amb llur rendiment d'eficàcia científica, però no puc deixar d'assenyalar l'honradesa amb què agoten el tema. — R.

Census of fifteenth century books owned in America. Compiled by a committee of The Bibliographical Society of America. New York, 1919. — XXIV + 245 pp.

Aquest volum és de gran estima per als bibliògrafs i els bibliòfils. Comença amb una breu Introducció firmada per G. Parker, el qual ens diu que la idea de fer un catàleg dels incunables existents als Estats Units no li pertany, fou una pensada del director de The Free Library, de Filadèlfia, John Thomson; assenyalà el creixement de les biblioteques yanquis, el d'impressions del segle xv.^a, i el pla que s'ha seguit en catalogar els setze mil exemplars de què consta el catàleg.

Segueixen, després, catorze pàgines dedicades a índexs alfabètics d'abreviatures i dels establiments on poden trobar-se els llibres que es citen, taules que fan de fàcil maneig el llibre.

L'ordre que es segueix és l'alfabètic, però molt sovint hi ha referències; per exemple: El cronista Pedro López de Ayala es troba a *Ayala*, el metge Francisco López de Villalobos a *López*; el matemàtic Baltasar Licht, figura pel títol del llibre *Algarithmus linealis*, però les referències fan que es trobi tot seguit allò que es desitja; en la pàg. 208 s'hi llegeix el títol de *Tirant lo Blanch*, però ens diu que la descripció està a l'article *Martorell*, i en realitat, en la pàg. 149 ens assenyalà l'edició de València de 1490, i la de Barcelona de 1497, així com la reproducció en facsímil de la primera.

Fullejant les pàgines d'aquest volum es veu el sens fi de joies bibliogràfiques que han fet cap vers Amèrica. Nosaltres hi hem vist una cinquantena d'impressions fetes en terres de llengua catalana, corresponent : a València, vint-i-dues (números del Haebler : 12, 19, 33, 49, 228, 294, 317, 375, 419, 491, 535, 536, 537, 573, 593, 639 i 642; II, núm. 683); a Barcelona, setze (núms. 35, 67, 152, 154, 194, 196, 379, 467, 485, 507, 640, 623^s, 641, 652, 706 i 707); a Montserrat, cinc (núms. 46, 69, 151, 235 i 556); a Tarragona, cinc (núms. 252, 448,* 454 i 615₃); a Perpinyà, un (núm. 398_s), i a Lleyda, un (núm. 111₄).

En la *Bibliografía ibérica* de Haebler hi hem trobat a manca un *Tractatus brevis de articulis fidei* del patriarca Joannes Alexandrinus, sortit de la impremta valenciana de Fernández de Córdoba en 1483-1485; exemplar que es troba a *The Hispanic Society of America*.

* Segons Haebler, l'impressor fou En Rosembach, en el Census hi figura com de Hagenbach.

Aquesta última Biblioteca, dels cinquanta títols que hem senyalat abans, ella sola en té quaranta dos, i fins exemplars duplicats; també n'hi ha, entre d'altres, en les Biblioteques del Congrés, de Washington, Boston Public Library i New York Public Library, així com en col·leccions de particulars, com En J. P. Morgan i W. M. Voynich. — J. G. M.

Bibliofília.* Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular publicat per R. Miquel y Planas. Barcelona. Vol. II (fasc. XXII-XXIV).

Les «Histories Troyanes» en català (cols. 267-286). Reproducció de l'estudi preliminar de l'edició publicada per el Sr. Miquel i Planas en 1916. Descripció dels manuscrits i dos facsímils. — *La «Historia d'en Desitjós» en castellà* (cols. 286-288). Nota bibliogràfica amb un facsímil del *Tractado llamado Espejo de Religiosos* (Saragossa, 1535). — *Els estils clàssics de l'enquadrernació: Canevari, Tory y altres derivats* (cols. 287-294). Amb dotze gràfics, dues fototípies i dues reproduccions en color. — *Marques d'impressor* (cols. 310-312). Se'n reproduïxen 24 de diferents estampadors catalans contemporanis. — *El renaxement de l'enquadrernació d'art a Barcelona* (cols. 384-387 i pp. 368 a, b, 376 a, b, 380 a, b), amb sis reproduccions en colors de diverses rel·ligadures modernes dels tallers Miquel i Rius i Guérin. — *La nova edició de la «Vita Christi» de Sor Isabel de Villena* (cols. 387-401). Reproducció de l'apèndix bibliogràfic de l'edició del Sr. Miquel i Planas de 1916, acompanyada dels gravats de les impressions de València de 1513, Barcelona, 1527. Són molt interessants aquestes il·lustracions, de ben diferent estil i procedències, per a l'estudi del gravat català del segle XVI.¹. — *Més ex-libris d'En J. Triadó* (col. 410). Reproducció en colors i en negre de 18 ex-libris d'aquell artista. Com ja és costum en les publicacions del Sr. Miquel i Planas, aquests fascicles són esplèndidament presentats. — R.

Catalana. Revista setmanal. Barcelona, 1918.

GUDIOL, J.: *Notes d'Arxiu. Cambis introduïts per l'impremta* (p. 69). — Dóna a conèixer un curiós document de l'Arxiu de Vich, datat el 3 de novembre de 1485, en el qual el Capítol exclou els llibres impresos dels objectes de valor que, com a fermances, podien presentar-se, en raó al desmèrit que amb el descobriment de la impremta havien sofert: «*extante causa quia diebus nostris quidem inventi sunt artifices imprimendarum litterarum periti in membranis cum metallicis formis tres centas cartas et amplius per diem facere*». — R.

Revista gràfica. Publicación mensual del Instituto Catalán de las Artes del Libro. Barcelona. Año XVII (1917).

ESCAR, M.: *La Tipografía litúrgica más importante de España durante el siglo XVI. Jorge Coci* (Zaragoza, 1500-1540) (pp. 30-36, amb tres facsímils). — CANIBELL, E.: *La Patria del insigne tipógrafo Jorge Coci. ¿Cuál fué?* (pp. 71-72). — ESCAR, M.: *La patria del insigne tipógrafo Jorge Coci. ¿Cuál fué?* (pp. 87-89). — Encara que no és tracti

* Cf. BUTLLETÍ, III, 129.

en aquests articles de cap estampador català, l'haver-se publicat en una revista de casa nostra, la personalitat benemèrita dels seus autors, i l'actualitat que dóna al tema en ells tractat, el descobriment de tres raríssimes edicions d'aquell impressor (v. pp. 45-51), justifiquen el donar-ne compte amb algun detall. El Sr. M. Escar, de Saragossa, en el seu primer article, posa de relleu la valor de l'obra tipogràfica d'En Coci, considerada amb raó pels historiadors de la impremta espanyola com la de major valor artística per la rica presentació de les seves edicions i la bellesa dels gravats que les il·lustren. A una observació que es feia en aquell article sobre la pàtria de l'impressor saragossà, contestà la revista de Turín, *Piemonte grafico*, dubtant que fos natural d'Alemanya i suposant que era italià, tant pel seu nom de llinatge com pel caràcter *llatí* de les seves produccions tipogràfiques. Aquesta objecció no té fonament seriós; n'hi ha prou amb llegir qualsevol dels colofons d'estampacions d'En Coci, per a trobar-hi expressament declarat que era *germanice nationis*, i així ho feren constar eruditament els Srs. Canibell i Escar en les seves rèpliques al dubte manifestat pel *Piemonte grafico*. — R.

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona, XXVII (1917).

MASSÓ TORRENTS, J., *Discurs llegit en la sessió inaugural* (pp. 265-274). [*Viatges i descripcions de Catalunya il·lustrats*.] — Sense el deteniment propi d'una investigació científica, però amb delicada intuïció artística, sap fer reviure el Sr. Massó Torrents en aquestes planes el record de les més importants obres il·lustrades de viatges per Catalunya. Des de l'*Atlante Español*, d'En Bernat Espinalt, fins a l'*Album peintresch monumental de Catalunya*, passa revista l'autor a les més notables empreses editorials de dins i fora de la nostra terra, que donen idea gràfica de la Catalunya artística i pintoresca; es fixa en els procediments i fa ressaltar amb ràpids tocs, la vàlua dels dibuixants i gravadors que els usaven. No s'obliden fàcilment, un cop llegides, les pàgines que amb traça sòbria i segura ens donen la fesomia artística dels gravats d'En Laborde i d'En Lluís Rigalt i les litografies romàntiques d'En Parcerisa. — R.

Instituto Catalán de las Artes del Libro. Almanaque para 1918. [Barcelona.]

ESCAR, Mariano : *El grabado xilográfico* (pp. 91 - 101). — Ressenya compendiada de la història d'aquest procediment d'il·lustració del llibre, fixant-se principalment en les seves manifestacions hispàniques. És en el segle XIX on l'autor es presenta més documentat, i no hi són oblidats els moderníssims gravadors catalans en fusta, encara que potser sense comprendre'n ben bé l'esperit. — R.

GONZÁLEZ I SUGRAÑES, Miquel : *Contribució a la Historia dels antichs Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona*. Vol. II, *Llibreters. Estampers*. — Barcelona, 1918. 291 pp. i nombrosos gravats.

La història social de Barcelona ha estat tema preferent de l'activitat del Sr. González Sugrañes, les publicacions del qual reproduïxen sempre una copiosa documentació treta directament dels arxius les més de les vegades, ço que dóna als llibres de l'autor,

ultra el mèrit del comentari directe que ell hi posa, la valor de materials propicis a noves consideracions.

És d'agrair l'empresa de rependre l'estudi dels gremis locals, els quals, després de l'escorcoll d'En Capmany, solament eren objecte d'estudis fragmentaris, salvat d'algun cas isolat, com el de l'Estanislau Segarra,* que constitueix un intent ben apreciable de l'estudi econòmic dels nostres antics gremis.

A judicar pel primer volum de la *Contribució*, aparegut en 1915, l'autor es proposava seguir un ordre alfabètic del qual ha desistit en aquest segon volum, com si volgués evitar els retardaments infructuosos que el pla originari li havia de portar, i donar al mateix temps una certa preferència d'ordre als oficis en l'exercici dels quals l'autor començava la carrera de les lletres.

Cal consignar que l'atzar, ja que no altra raó, ha fet que l'any 1918 fos especialment pròdig en publicacions dedicades a la història dels llibreters i estampers barcelonins. Mentre En Joan Batlle donava dues versions d'un treball de conjunt, En Lluís Carles Viada, En Moliné i Mn. Josep Mas publicaven documents o estudis més concrets. El llibre del Sr. González s'ha produït, doncs, en un ambient propici al tema estudiat.

Els llibreters hi són vistos principalment des que en 1553 es constitueixen en confraria, després que la propagació dels llibres d'estampa havia donat a l'ofici una importància molt destacada. Alguns antecedents hi són, però, referits relatiu sobretot a l'intent d'agrupació que hagué lloc a mitjans del segle xv.^a per tal d'esquivar el perill de l'agabellament del paper i del pergami i l'encariment subsegüent. Resta, doncs, exterior al tema analitzat, l'estudi encara inèdit dels llibreters barcelonins dels bons temps dels manuscrits amb llur diversificació d'oficis, escrivans de lletra formada, caplletradors, il·luminadors, relligadors i llibreters pròpiament dits, dels quals començà a publicar-ne referències documentals En Puiggarí, que ulteriors investigacions han anat completant.

Estudia el Sr. González els capítols de l'estatut de la Confraria, la condició de l'aprenentatge i els privilegis i restriccions de la mestria; la privativa d'editar els llibres escolars que els fou concedida als llibreters fins que en ple segle xviii.^a passà a l'estampa de la Universitat de Cervera, els exàmens d'ofici, els debats amb els estampers, les festes religioses en honor del patró sant Jeroni, i les topades amb els inquisidors, sovint funestes per als llibreters. Al final dóna la nòmina dels llibreters de la Generalitat (1440-1565) i de la Ciutat (1482-1714).

Segueixen una dotzena de documents publicats íntegrament, trets la major part de l'Arxiu Municipal i del *Llibre de la Confraria de sant Jeroni dels llibreters de Barcelona* que es conserva en l'Arxiu Notarial. El n. 9 és una llista dels llibreters agremiats des de l'any de la creació de la Confraria fins l'any 1818. Els ns. 11 i 12 relatiu als llibreters Cabrit i Trinxer havien estat publicats mentre durava la impressió d'aquest volum pel Sr. Moliné i Brasés.

La segona part del llibre que analitzem té una major complexió, tractant juntament amb la vida gremial dels estampers, la qüestió, ja tan debatuda d'antic, dels orígens de la impremta barcelonina; intenta així mateix d'establir la nòmina dels impresors dels segles xv.^a i xvi.^a La vida gremial hi es referida per extens des de les provatures de 1491 i els afanys del segle xvii.^a per tal d'obtenir la concessió de gremi tancat fins que

* Estanislau Segarra : *Los Gremios*, Barcelona, 1911.

els enemics tradicionals, stampers i llibreters, foren units i confosos en una mateixa confraria. Una copiosa col·lecció documental acompanya el text i en justifica el comentari; trobant-se entre aquests documents la reproducció d'alguns impresos del segle XVII.⁴ relatiu a les qüestions corporatives. En un *post scriptum* final s'hi retroba una bona part de les anotacions documentals que Mn. Josep Mas havia referit en el BUTLLETÍ DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA sobre notes d'estampers antics.

No podem resistir l'avinentsa d'afegir a la bella replega de documents que publica el Sr. González una petita nota que suara ens ha vingut a les mans relacionada de prop amb el tema del llibre. És la temptativa feta pels pintors barcelonins en 1504 per a evitar la introducció d'imatges estampades, el mercat de les quals creixia, fent a l'obra dels pintors una competència ruïnosa.

«Ultimament hi fou preposat [al consell de 29 novembre 1504] com los consols prohomenes del offici dels pintors de la dita ciutat havien presentada a ells dits consellers una suplicacio la qual, seria en lo present consell legida ab la qual demanaven que per benefici de la cosa publica e per conservacio del dit offici fos ordonat que no sia lícit ni permes metre ni portar en la present ciutat ymatges algunes stampades en paper ni en draps attes que son causa de la destruccio del dit offici per fersen lo mercat que se n fa lo que no es possible als dits pintors pintarles al preu que s venen. E per ço ells dits consellers ho preposaven en lo present consell perque n deliberas lo que seria vist faedor.»

«E quant en la suplicacio per los prohomenes o consols del offici dels pintors presentades e en dit consell legides lo dit consell feu deliberacio que per ara sie sobresegut en les coses en la dita suplicacio contengudes.» (Arx. Mun. Hist. Barcelona, *Reg. de Deliberacions*, 1504-1505, ff. 39, 42.)

El llibre, intercalat ja de nombroses fototípies i gravats, va avalorat per un apèndix gràfic, en el qual hi són seriades fins a setze reproduccions gòtiques barcelonines (1480-1546) i quaranta marques d'estampers locals dels segles XV.⁴-XVII.⁴.

És de desitjar que la sèrie tan garbosament iniciada dels llibres del Sr. González i Sugrañes sigui prosseguida amb la mateixa valor i tan abundosa com l'elecció del tema sembla prometre. Les nostres lletres i la nostra història se'n trobaran ampleament millorades. — A. D. i S.

Instituto Catalán de las Artes del Libro. Almanaque para 1918. [Barcelona.]

BATLLE, J. : *Lo ram de Llibreria a Barcelona en lo segle XV* (pp. 103-109). — Cop d'ull sobre la història de la llibreria a Barcelona, seguint de lluny els materials utilitzats en el llibre d'En González Sugrañes. A un i altre fariem la mateixa observació : sabem clarament en quines relacions estaven els impressors i llibreters a Catalunya en el segle XV? En aquella època, fa l'efecte que els primers tenien més personalitat que els altres, però, quan comencen a invertir-se els termes? S'hauria d'esbrinar aquell punt inicial del nostre moviment de llibreria. La nota del simpàtic llibreter que ens ocupa, és feta amb amor a l'ofici i revela major informació de la que cap en els límits de l'article. — R.

MOLINÉ BRASÉS, E., *Llibreters barcelonins del segle XVI. Cabrit : Trinxer*. Barcelona, 1918. 19 pp. (Tiratge únic de 100 exemplars en paper de fil.)

S'hi publica un inventari de la llibreria d'En Miquel Cabrit de l'any 1534 i un testament del llibreter Joan Trinxer de 1589, que foren també inclosos en el llibre del

Sr. González Sugrañes (vegeu p. 232 d'aquest BUTLLETÍ), acompanyats de breus notícies biogràfiques de les famílies Trinxer i Cabrit. L'inventari de la llibreria d'aquest últim, ja fa observar el Sr. Moliné l'interès que presenta per a la literatura catalana més popular. Una pila d'obretes d'aquesta classe d'ocasió i, per tant, efímeres, hi són consignades. Llàstima que l'editor no s'hagi esforçat un poc en les identificacions dels títols de l'inventari. — R.

Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana. Palma de Mallorca.

AGUILÓ, E. K. : *Libreros*, 1521-22 (xvii, pp. 247-248). — Recull de quatre documents, purament biogràfics, dels llibreters mallorquins Tomàs Esquer, Miquel Navarro, Gabriel Fabregues i Benet de Prats. — R.

Instituto Catalán de las Artes del Libro. Almanaque para 1918. [Barcelona.]

MIQUEL I PLANAS, R. : *El renaixement de l'enquadrernació d'art a Barcelona* (pàgines 119-122). — En poques paraules l'autor, que tant treballa per a la formació d'una escola catalana de relligadura artística, refà un període de la història de la nostra bibliofília a base de records poc coneguts dels joves. — R.

Bibliografia Medical de Catalunya. Inventari primer. Barcelona. Imp. Elzeviriana, 1918. — 1 vol. XXX p. + 2 s. n. + 477 + 2 s. n.

Amb motiu del II Congrés de Metges de Llengua Catalana es projectà fer una exposició d'obres així impreses com inèdites on hi tinguessin cabuda : 1.ª Obres (o escrits) de medicina catalanes, originals o traduïdes al català; 2.ª Obres (o escrits) de Medicina d'autors dels països de parla catalana, sia la que sia la llengua en què han escrit; 3.ª Obres (o escrits) de medicina, redactades per metges no catalans, però residents en terres de llengua catalana, i 4.ª Obres (o escrits) no mèdiques, originals de metges de països de llengua catalana. Feta l'exposició, s'acordà publicar el catàleg de la mateixa, encarregant-se d'aquesta tasca l'intel·ligent bibliògraf N'Eudald Canibell.

El volum de què ens ocupem ara, o sigui l'«Inventari primer», comprèn com a preliminars un interessant pròleg del redactor del dit Catàleg, una llista de curiositats annexes a l'Exposició, d'expositors de treballs bibliogràfics i de les estampes intercalades en el text reproduint manuscrits o incunables de gran raritat.

En les 477 pp. del text s'hi donen a conèixer 2,626 títols, ordenats segons diu la portada, alfabèticament per autors, entitats i noms geogràfics. D'obres exposades n'hi ha moltes més, havent alguns nombres, com el destinat al folletó d'En Joan Carles Amat, *Quatre cents aforismes catalans*, que conté més de vint-i-vuit exemplars de diferents edicions. També s'hi troba, com pot suposar-se, la nombrosa producció de metges moderns els noms dels quals honoren la nostra terra, catalans nadius uns i coterranis altres, com Comenge, Cubí, Fargas, Giné, Letamendi, Pi i Molist, Robert, Salvà i molts més, referint-nos solament als morts.

Pel que portem dit, es pot ja comprendre que la dita Exposició fou interessant, com ho és el volum de què tractem, i fullejant les pàgines d'aquest hi trobem peces cabdals en bibliografia.

A part de molts manuscrits menys importants, poden remarcar-se el *Llibre d'Albeyeria* (núms. 105 a 107), el famós *Receptari de Manresa* (núm. 873) i el *Tresor de Pobres* (núm. 1686), tots ells pertanyents al segle XIV.^a, i els del XV.^a, com el *Receptari de Puigcerdà* (núm. 1980) i el *Llibre de Receptes* de Micer Johan (núm. 1306).

Entre les impressions més importants, sots l'aspecte de la bibliofília, han d'assenyalar-se: els incunables *De somniorum interpretatione*, de N'Arnau de Vilanova, sense dates tipogràfiques (núm. 2499) i l'*Inventari o collectori de cirurgia*, d'En Guiu de Cauliac, imprès a Barcelona per En Pere Miquel l'any 1492 (núm. 609); així com els llibres: *Compendi utilissim contra pestilencia*, d'En Valasco de Taranto, imprès barceloní de Rosenbach en 1507 (núm. 2382) i la *Cirurgia* de Cauliac, impressió valenciana feta per En P. Patricio Mey en 1596 (núm. 526), opinant, els entesos en matèries bibliogràfiques, que aquests dos últims títols són exemplars únics.

No hem de parlar aquí del gust tipogràfic de l'edició, ja que ja és sabut el lloc que ocupa entre les nostres bones impremtes la que porta per nom el d'«Impremta Elzeviriana». Les reproduccions en fototípia, són també excel·lents. Suposem que en l'inventari segon vindran unes detallades taules d'índex, per a fer ràpidament consultable el llibre.— J. G. M.

Almanaque de las Provincias. València.

[Any 1917.] *La prensa periódica de Valencia en el año 1916* (pp. 161-169). Dóna compte dels periòdics que es publiquen a la ciutat, i a la regió. Nou d'ells són diaris, tots en castellà. En valencià es publicaren a la capital els següents periòdics: *El altar del mercat*; *La Traca* (bilingüe); *La hoja parroquial* (id); *Pensat y fet*; *El Cuento del Dumenche*; *Vixca Valencia*; *La Matraca*. — LA TORRE, A. de, *Una noticia bibliográfica de Fray Francesch Eximénez* (pp. 227-233). Publica, comentant-los històricament, unes cartes de 1461 relatives al préstec que la ciutat va fer al comte de Cocentaina de dos volums manuscrits del *Crestidà* (el dotzè?), per a ésser transcrits. — *Bibliografía valenciana. Obras publicadas en Valencia durante el año 1916* (pp. 235-250). Es classifiquen per matèries. N'hi ha sis en valencià.

[Any 1918.] *La prensa periódica de Valencia en el año 1917* (pp. 113-121). — SANCHIS SIVERA, J., *Una obra inédita del Venerable Agnesio* (pp. 131-134). Descripció d'un manuscrit conservat a la Biblioteca Catedral de les *Panthaliæ libri XXVII* del famós humanista valencià Joan Bta. Anyes, dit Agnesio. — PASCUAL BELTRAN, V., *Bibliografía simoniana. Dos manuscritos desconocidos de los Padres Teixidor y Maluenda* (pp. 143-146). — *Bibliografía Valenciana. Obras publicadas en Valencia durante el año 1917*. (pp. 217-225). Un sàinet en valencià.

[Any 1919.] *La prensa periódica de Valencia en el año 1918* (pp. 167-174). — *Bibliografía valenciana. Obras publicadas en Valencia durante el año 1918* (pp. 193-201). Sols s'hi dóna compte d'una en valencià. — R.

TORROELLA J. B.: *La premsa catalana a Girona*. En les fulles suplementàries de *El Gironès*, corresponents als mesos d'agost, setembre, octubre, novembre i desembre de 1919, sota el títol *Nostres Lletres*.

Aquesta interessant bibliografia mostra clarament els intents continuats dels gironins a tenir periòdics redactats en la nostra llengua, canvis de títols, esforços ad-

mirables per assolir èxit. El Sr. Torroella ha tingut la bona idea de posar sempre la data d'aparició del primer número. El nombre de periòdics escrits tots ells en català és de quaranta tres, de periodicitat diferent, des del diari a la revista mensual; set revistes tenien el caràcter bilingüe, publicant sovint col·laboració en català i sovint ostentant el títol en la nostra llengua; havent-hi, demés, vuit periòdics, principalment escolars, tirats en velògraf o ciclostil. A la fi del treball, el Sr. Torroella classifica les publicacions segons la llur periodicitat, segons llur caràcter, i dóna la llista de les impremtes, i en acabat porta tots els títols per ordre cronològic, comprnent des de l'any 1876 fins al 1919 inclòs. Aquesta darrera, que termina l'estudi, té el caràcter d'addició i de correcció: resulta que conté seixanta cinc nombres en conjunt. Aquesta contribució a la bibliografia periodística de Catalunya és benvinguda i tant debò que el Sr. Torroella trobi forces imitadors en altres ciutats i viles catalanes. Un sol detall hi manca, això és, la notació del format. — J. M. T.

Bollett de la Societat Arqueològica Luliana. Palma de Mallorca.

SAMPOL I RIPOLL, P.: *Algunos datos para la bibliografía del Obispo Nadal* (íd., pp. 267-271, en curs de publicació). — Bibliografia molt documentada, comprnent impressos i manuscrits, correspondència, etc., de les obres del famós bisbe i de les que a ell es refereixen. — R.

Bücher-Verzeichnis deutscher Verein Germania. Barcelona [Barcelona, 1918.], 32 pp.

S'hi descriuen un milenar de volums, quasi exclusivament d'autors alemanys, que constitueixen la biblioteca circulant del Club Germania. Els llibres poden ésser utilitzats pels socis durant quinze dies, mitjançant 5 pessetes de senyal per volum. — R.

Catálogo de la Biblioteca de la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de Barcelona. — Barcelona, Imp. de Modesto Berdós Coll, 1918. 54 pp.

És el primer pas donat per a la utilització dels llibres propietat de la Càmera. Formen una col·lecció incipient, que és de desitjar es completi i especialitzi. El catàleg publicat ho és sols de matèries, i va dividit en les següents seccions: I, Art, Construcció i Higiene; II, Ciències socials i Dret; III, Ciències; IV, Història i Geografia; V, Vària. — R.